

KOMPONENTLI YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK TEXNOLOGIK TA'LIM O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Kutlimuradov K.A.

Nukus, O'zbekiston

Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI

Aniq va tabiiy fanlarni masofadan o'qitish kafedrası

katta o'qituvchisi, (PhD)

e-mail: karamaddin_kutlimuradov@mail.ru

+ 99891-374-81-81

Annotatsiya Maqolada Respublikamizda ta'lim tizimini takomillashtirish, bu borada ta'lim oluvchilarning kompetentsiyalari, ta'limda, jumladan texnologik ta'limda kompetentli yondashuv ta'lim sifatini oshirish omili ekanligi masalalari yoritilgan.

Abstract. The article discusses the issues of improving the education system in our republic, and also that a competent approach to education, including technological education, is a factor in improving the quality of education.

Kalit so'zlar: Kompetentsiya, kompetentlik, kompetentli yondashuv, texnika va texnologiyalarning modernizatsiyalashuvi, ilm va fanning jadal taraqqiyoti.

Key words. Competence, competence, competence approach, modernization of equipment and technologies, rapid development of science and technology.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi PQ-289-sonli "Pedagogik ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorining 2-a bandida 2022-2023-o'quv yilidan boshlab ta'lim dasturlarining o'zaro uyg'unligi va uzluksizligini ta'minlash maqsadida pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarining ta'lim dasturlarini xorijiy mutaxassislar bilan hamkorlikda qayta ko'rib chiqish va ularni milliy malaka ramkasi, ta'limni xalqaro standart klassifikatori (MSKO-2011) va xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS) talablariga, pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari o'rtasida akademik mobillikni yo'lga qo'yish uchun ularning o'quv rejalari va ta'lim dasturlarini bir-biriga muvofiqlashtirish tartibini joriy qilish ko'rsatilgan.

Respublikamizda ta'lim tizimini takomillashtirish orqali har tomonlama yetuk, barkamol, mustaqil fikrlashga qodir, irodali, faol va tashabbuskor kadrlarni tayyorlashga katta e'tibor berilmoqda. Hozirgi davrda ishlab chiqarishda texnika va texnologiyalarning modernizatsiyalashayotganligi, ilm va fanning jadal taraqqiyoti mutaxassis kadrlardan o'z bilimlarini mustaqil va muntazam ravishda chuqurlashtirib, yangilab, to'ldirib va kengaytirib borishni talab etadi. Chunki globallashtirish sari borayotgan hozirgi dunyoda xalqaro raqobat jarayoni shartlariga tez moslashuvchan hamda mamlakatning muvaffaqiyatli va barqaror rivojlanishiga o'z hissasini qo'sha oladigan mutaxassislarni tayyorlash ta'lim tizimining asosiy maqsadi hisoblanadi.

Ushbu qarorda belgilangan ko'rsatmalarni amalga oshirish pedagogika yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari zimmasiga yuklatilgan bo'lib, ular pedagogika ta'lim yo'nalishlarining malaka talablari, o'quv rejasi va o'quv dasturlarini TOP-1000 lik ro'yxatidagi yetakchi oliy ta'lim muassasalarini chuqur tahlil qilgan holda ishlab chiqishlari kerak bo'ladi.

Pedagogika oliy ta'lim tasnifida 5112100-Technologik ta'lim yo'nalishi gumanitar soha tarkibidagi ta'lim yo'nalishi hisoblanadi. Technologik ta'lim yo'nalishi umumta'lim fani bo'lganligi uchun 2020-2021-o'quv yilidan boshlab o'qish mazkur ta'lim yo'nalishi bo'yicha bakalavriyat uch yil, magistratura bir yil etib belgilangan. Shuni ta'kidlash joizki, umumiy o'rta ta'lim tizimida texnologiya fani amaliy fan hisoblanadi. Shuning uchun ham mazkur fan o'qituvchilaridan chuqur bilim, katta ko'nikma va yuksak malaka talab etiladi.

O'quv rejaning 3.00-ixtisoslik fanlar blokiga kiruvchi 3.05-Xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalash fani o'quv rejada o'tilishi 5-semestrda belgilanib, jami fanga 148 soat ajratilgan bo'lsa, shundan ma'ruza mashg'ulotiga 36 soat, amaliy mashg'ulotga 40 soat, mustaqil ta'lim mashg'ulotiga 72 soat ko'rsatilgan. Fanni "texnologiya", "dizayn" va "servis xizmati" yo'nalishlariga bo'lib o'qitilishi o'quv rejada ko'rsatilib o'tilgan.

"3.05-Xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalash" fanining o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2019-yil 4-oktabrdagi 822-sonli buyrug'i asosida ishlab chiqilgan. Mazkur dastur 6 qism, 3 ta moduldan tashkil topgan bo'lib, uning qismlari quyidagicha:

O'quv fanning dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limidagi o'rni

O'quv fanning maqsadi va vazifasi

Asosiy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Mustaqil ta'limni tashkil etish shakli va mazmuni

Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Fanni o'zlashtirishda talabalar asosan:

- xalq hunarmandchiligi haqida umumiy tushunchalar, milliy hunarmandchilik asoslari, turli xalqlar hunarmandchiligi turlari to'g'risida bilimga ega bo'lishi;

- milliy xalq hunarmandchiligi turlari, kashtachilik tarixi, foydalaniladigan materiallar, asbob uskunalar, kashta tikish texnologiyasi; zardo'zlik tarixi, foydalaniladigan materiallar, asbob uskunalar, zardo'zlik tikish usullari va texnologiyasi; do'ppichilik tarixi va taraqqiyoti, o'lchov olish va andoza tayyorlash, foydalaniladigan materiallar, asbob uskunalar, do'ppi tikish usullari va chilangarlik texnologiyasi, pichoqchilik texnologiyasi, sandiqdo'zlik texnologiyasi, naqqoshlik texnologiyasi, ganchkorlik texnologiyasi, zargarlik texnologiyasini bilishi, malaka hosil qilishi va amalda qo'llay olishi;

- xalq hunarmandchiligi usulida buyum tayyorlash, uni zamonaviy dizayn talablari bilan uyg'unlashtirish, zarur materiallar tanlash, tikuv buyumlarini zamonaviy dizayn asosida mustaqil tayyorlash, kerakli asbob uskunalaridan foydalanish;

- dizayn va badiiy loyihalashning hayotdagi va bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchisining kasbiy faoliyatidagi ahamiyati, buyumlarni badiiy loyihalash metodlari,

belgi va ramzlar, sanoat grafikasi asoslari, hajmli maket tayyorlash asoslari bo'yicha ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

Dasturning asosiy qismidagi ma'ruza, amaliy va mustaqil ta'lim mashg'ulotlarining mavzulari 1-jadvalda keltirilgan.

Namunaviy fan dasturdagi ma'ruza mavzulari

1-jadval

No	Mavzularning nomi
1	O'zbek milliy xalq hunarmandchiligi san'ati haqida umumiy ma'lumot
2	O'zbek milliy xalq hunarmandchiligi turlari
3	O'zbek milliy hunarmandchiligi maktablari
4	Naqqoshlik san'ati
5	Ganchkorlik san'ati
6	Yog'och o'ymakorligi san'ati
7	Kulolchilik san'ati
8	Zargarlik san'ati
9	Kandakorlik san'ati
10	Me'morchilik san'ati
11	Pichoqchilik san'ati
12	Miniatyura san'ati
13	Grafik dizayn
14	Shriftlarga qo'yiladigan funksional talablar
15	Shrift yozuvlarini rangda bajarish texnologiyasi
16	Belgi va ramzlar
17	Badiiy loyihalash
18	Kompozitsiya
19	Badiiy loyihalashda kombinatorika
20	Rangshunoslik asoslari
21	Qo'lda va mashinada kashta tikish turlari haqida umumiy ma'lumot
22	Kiyimlarni kashta bilan bezash usullari
23	Buyumlarni bezash tartibi
24	Oshxona buyumlarini bezash usullari
25	Do'ppi tikish texnologiyasi
26	Quroqchilik texnikasi
27	Gazlama qoldiqlari bilan ishlash (Applikatsiya)
28	Zardo'zlik haqida
29	Tikuv buyumlarini zardo'zlik usuli bilan bezash
30	To'qimachilik va kashtachilik san'ati
31	Gilam to'qish san'ati
32	Savat to'qish san'ati

Tadqiqot ishini olib borish jarayonida ushbu mavzular bo'yicha 1-jadvalga asosan texnologiya va dizayn yo'nalishi bo'yicha ishchi fan dasturi ishlab chiqildi

Ishchi fan dasturdagi ma'ruza mavzulari

2-jadval

№	Mavzularning nomi
1	Kirish. Qoraqalpoq naqshilik hunarining rivojlanish tarixi
2	Qoraqalpoq naqshlarining oʻziga xos xossasi. Buyumlarda qoʻllanilishi
3	Qoraqalpoq milliy naqshlarining materiallari va ishlash texnikasi
4	Qoraqalpoq milliy naqshlarining turlari naqsh nomlari
5	Zoomorfli naqshlar (hayvonot, qushlar va hakoza)
6	Qoraqalpoq milliy naqshlarida geometrik shaklga ega naqsh turlari va nomlari
7	Kulolchilik hunari
8	Quraq qurash hunari
9	Qoraqalpoq milliy kiyimlari.
10	Toʻqimachilik va boshqada ayrim kasblar
11	Qur toʻqish. Gilamchilik
12	Namat bosish va chiy toʻqish hunari
13	Zargarlik hunari
14	Temir ustachiligi va choʻyan quyish kasbi
15	Teridan narsa ishlash hunari
16	Rudalarchilik va Etikdoʻzlik
17	Yogʻoch ustachiligi
18	Yogʻochsozlik hunarida foydalanadigan asboblari va materiallar
19	Qora uyning tuzilishi va bezalishi
20	Kulolchilik

5112100-Texnologik taʼlim yoʻnalishi talabalariga 3.05-Xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalash fanini oʻqitish jarayonida boʻlajak texnologik taʼlim oʻqituvchilariga nazariy, amaliy va mustaqil taʼlim mashgʻulotlarining har bir mavzusini Qoraqalpoq milliy qadriyatlari vositasida oʻqitish mumkin. Milliy qadriyatlarni talabalar mukammal oʻrgansa ularda quyidagilar hislatlar shakllanadi:

- oʻz tarixini bilish;
- oʻzgalar mehnatini qadrlash;
- milliylikni ulugʻlash;
- hunar oʻrganish va mehnat koʻnikmalari paydo boʻladi.

Hunarni oʻrganish natijasida qoʻshimcha daromat topish boʻyicha tadbirkorlik koʻnikmalari shakllanadi.

Hozirgi davrda oliy taʼlim muassasalarida texnologik taʼlim yoʻnalishi talabalarini xalq hunarmandchiligiga oid sohalarni oʻrgatish, bilim, koʻnikma va malakaga ega boʻlishlari uchun amaliy ishlarni oʻqitish rejaga kiritildi. Bu reja bilan boʻlajak texnologik taʼlimi oʻqituvchilariga yogʻoch oʻymakorligi, metallarga naqshlar oʻyish, kashtachilik, qora uy qurish, soz asboblari ishlash, gilam toʻqish, kigiz bosish va

hakoza shakllantirildi. Bu qoraqalpog'iston milliy hunarmandchiligiga oid buyumlarini ichki va dunyo bozoriga olib chiqishga yo'l ochilishiga zamin yaratiladi.

Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilariga qoraqalpog'iston milliy hunarmandchilik sirilarini o'rgatishdan maqsad ularda badiiy tasavvur hosil qilish, fikrlashni shakllantirish va shu tariqa ongni o'stirishdan iborat. Mavzuning ustuvorligi hozirgi vaqtda Qoraqalpog'iston Respublikasi sharoitida xalq hunarmandchiligi ustalari ko'p emas. Shuning uchun bu sohani o'rgatish, rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Tadqiqot ishimizda bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarida kasbiy kompetensiyalarini milliy qadriyatlar asosida rivojlantirishda hunarmandchilikka oid tushunchalarga e'tibor qaratildi. Hunarmandchilik, milliy hunarmandchilik va xalq hunarmandchiligining mavjud ta'riflari 3-jadvalda keltirildi.

3-jadval

Milliy qadriyatlar va xalq hunarmandchiligiga oid keltirilgan atamalar va ta'riflari

/r	Atama	Atamaning ta'rifi
1.	Hunarmandchilik	Milliy-an'anaviy, mayda tovar ishlab chiqarish, oddiy mehnat qurollari yordamida yakka tartibda va qo'l mehnatiga asoslangan sanoat turi: shunday mahsulotlar tayyorlanadigan kasblarning umumiy nomi [1].
2.	Xalq hunarmandchiligi	Aynan bir hududda millatidan qat'iy nazar, o'sha har bir xalqning kundalik ehtiyoji uchun xizmat qiladigan qo'lda ishlov berish yo'li bilan tayyorlangan buyumlar majmui tushuniladi [2].
3.	Milliy hunarmandchilik	Aynan bir millatga taaluqli bo'lgan hunarmandchilik hisoblanib, unda ushbu millatning madaniyati va ma'naviyati aks etib, hunarmandchilikning qadimiy turlari, badiiy ishlovi, qo'l mehnati bichimlari bilan farq qiladigan hunarmandchilik turi [3].
4.	Qadriyatlar	til, madaniyat, tarixi, urf-odatlar, an'analar, moddiy va ma'naviy boyliklar
5.	Milliy qadriyatlar	Milliy qadriyatlar – muayyan bir millat, elat va xalq hayoti, turmush tarzi, ularning o'tmishi, kelajagi va yashayotgan ijtimoiy muhiti bilan bog'liq.
6.	Moddiy va ma'naviy qadriyatlar	har bir jamiyat, millat, xalq o'z kelajagi, kelgusi avlodlarini yuksak ma'naviyatli, ilmiy va eng asosiysi, baxtli bo'lishlari uchun kurashadi. Shuning uchun moddiy va ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish hozirgi kunda dolzarb masalasi hisoblanadi.
7.	Ta'limiy qadriyatlar	O'qituvchi va talabalarining maqsadlari bilim, ko'nikma, fazilatlar, uslubiy (uslubiy, tashkiliy shakllar, moddiy-texnik ta'minot) o'qituvchi va talabalar faoliyatining turlari va shakllari mavjud.

Shuning uchun oliy ta'lim muassasalari talabalarida xalq hunarmandchiligiga oid buyumlar tayyorlashda, amaliy mashg'ulotlar orqali rivojlantirish, ularni zarur jihozlar,

asbob-uskunalar, kerakli xomashyo materiallari, qo'llanmalar bilan ta'minlashga jiddiy e'tibor berish zarur.

Hunarmandchilik milliy-an'anaviy mayda tovar ishlab chiqarish, oddiy mehnat qurollari yordamida yakka tartibda va qo'l mehnatiga asoslangan sanoat turi: shunday mahsulotlar tayyorlanadigan kasblarning umumiy nomi. Hunarmandchilik yirik sanoat ishlab chiqarishi vujudga keligandan so'ng ham xalq xo'jaligida xizmat qilmoqda.

Xalq hunarmandchiligi moddiy madaniyatimizning qadimiy muhim turlaridan hisoblanadi. Ammo tasviriy va amaliy san'at, yasalgan buyumlarga badiiy ishlov berish jarayonining o'ziga xosligi, yo'llarini, xususiyatlarini, o'xshashliklarini va qolaversa, bir-biridan farqlarini ajratish muhimdir [4].

Kompetentlik bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega kasbiy faoliyatni amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashi hamda ularni kasbiy faoliyatda qo'llay olishini ifodalaydi. Shundan kelib chiqqan xolda "kompetentlik", jumladan "Texnologiya o'qituvchisining kompetentligi" tushunchasining mohiyati u quyidagi ikki ko'rinishda namoyon bo'ladi:

- Texnologiya o'qituvchisining kompetentligi–Texnologiya o'qituvchisining shaxsiy sifatleri to'plami;
- Texnologiya o'qituvchisining kasbiy faoliyati (sohasi) ning asosiy talablari ko'rinishida.

Kompetentlik talaba tomonidan alohida bilim va malakalar egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi darajasiga qo'yiluvchi talablar nuqtai nazaridan kompetentlik talabalarning muayyan vaziyatlarda bilim, malaka va faoliyat usullari to'plamini maqsadga muvofiq qo'llash qobiliyatini anglatadi.

Shu nuqtaiy nazardan Texnologik ta'limda kompetentli yondashuv ta'lim sifatini oshirish-rakobotbardosh Texnologiya o'qituvchisini tayyorlash omili xisoblanadi.

Xilosa: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020-yil 14-avgustdagi 418-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan 5112100-Texnologik ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishining malaka talablari asosida bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilariga qo'yiladigan talablar, kasbiy faoliyatining obyektlari, kasbiy faoliyatlarining turlari, kasbiy kompetensiyalari aniqlandi.

Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda milliy qadriyatlarning o'rni va ahamiyati, shuningdek, qadriyatlar va ularning turlari, qadriyatlarning rivojlanish piramidasi, hayotiy qadriyatlar, talabaning shaxsiy faoliyati, talabalarda milliy qadriyatlarga oid tushunchalarni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmi yoritib berildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirov B.E. Elektron axbopot ta'lim muhitida o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi: – Tepmiz: 2021. – 142 b.
2. Bulatov C.C. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. – T.: Mehnat, 1991. –384 b.
3. Mukumova F.X. O'quvchilarning milliy hunarmandchilikka oid kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyalari: PhD dok.dis. –Termiz, 2021. – 129 b.
4. Jamoliddinova O.P. Katta bog'cha yoshidagi bolalarga xalq hunarmandchiligi vositasida mehnatsevarlikka tarbiyalash. Ped. fan. nomz. ... diss. – T., 1997. – 136 b.
5. Shomirzaev M.X. Milliy hunarmandchilikning shakllanishi va spektptial-variativ rivojlanishida fanlar integratsiyasi. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 164 b.
6. Shomirzaev M.X. O'zbek milliy hunarmandchiligining shakllanish genezisi va rivojlanish texnologiyasi. O'quv-uslubiy qo'llanma. –T.: Yangi nashr, 2016. – 88 b.
7. Sharipov Sh.S., Muslimov N.A Texnik ijodkorlik va dizayn. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2007.
8. Shodiev N.Sh. Studentlarga o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llashni o'rgatish. – Toshkent: O'qituvchi, 1987. – 232 b.
9. Ximmataliev D.O. Kasbiy faoliyatga tayyorganlik diagnostika qilishda pedagogik va texnik bilimlar integratsiyasi. Monografiya. – T.: O'zbekiston, 2018. – 168 b.
10. Tohirov O'.O. va boshqalar. Texnologiya 8-sinf o'quvchilari uchun darslik. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2019. –155 b.